

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2009/2.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **“EEN HELE IKKENCLUB”.**
ONGEWONE MEMOIRES VAN ATTE JONGSTRA

Het nieuwe boek van Atte Jongstra, *Klinkende ikken*, maakt deel uit van de reeks “Privé-domein”. Daarin verschijnen doorgaans persoonlijke beschouwingen, dagboeken of autobiografische aantekeningen. Heeft

Jongstra na de gefingeerde memoires van Henry II Fix (2007) nu dus een echt egodocument geschreven, dat wil zeggen met zichzelf in de hoofdrol? Het hangt er maar van af wat onder “zichzelf” wordt verstaan, want Jongstra laat er geen twijfel over bestaan dat het “ik” in zijn geval maar beter als een heksenketel, “een hele ikkenclub” kan worden begrepen.

Zoals hij zelf opmerkt, kiest Jongstra voor het principe van de omweg. Om zichzelf in het vizier te krijgen, gaat hij te rade bij anderen, bijvoorbeeld bij Montaigne, die op zijn beurt te rade ging bij anderen, en zelf al opmerkte dat “de daden van de mens” nauwelijks “onder één noemer” te plaatsen zijn. Jongstra’s favoriete omweg is natuurlijk die van het verhaal, en in *Klinkende ikken* vertelt hij met grote gretigheid ironische en sappige verhalen, over zichzelf maar evengoed over een personage dat hij van zichzelf maakt. Zo beschrijft hij hoe hij achter zijn werktafel ging zitten om aan zijn egodocument te werken, daarbij aangemoedigd door zijn vrouw, maar uiteindelijk niet verder kwam dan een inventaris van zijn verzamelde curiositeiten. Uit de draden van het web dat hij om zich heen spint, licht misschien iets op van de auteur zelf, maar misschien ook niet.

De lezer is gewaarschuwd: een transparant beeld van de schrijver krijgt hij in dit werk niet te zien. “Laten we dus stellen dat iedereen die dit boek leest, er nooit zeker van is dat hij werkelijk door mij heen kijkt”. Dat geldt trouwens evenzeer voor de auteur, want ook voor hemzelf blijft het koffiedik kijken. Introspectie en zelfbeschrijving leiden niet tot zelfkennis en inzicht in de eigen drijfveren. Integendeel, deze zelfbeschrijver is in de eerste plaats een geofende “zelfontwijker”, en als hij toch een diepe duik in het eigen ik neemt, dan is dat “om me eindelijk eens een tijdje minder goed te kennen”.

Dit alles levert een uiterst vermakelijke bundel verhalen, beschouwingen en herinneringen op — veelal mengvormen van deze genres — waarin Jongstra zich een begenadigd verteller toont en een meester van het pointeloze essay. Die laatste typering klinkt misschien oneerbiedig, maar is zeker niet zo bedoeld. De eruditie die Jongstra hier etaleert, is niet die van de intellectueel die het probleem heldhaftig bij de kop pakt en systematisch uitbeent, maar die van de immer wijkende verteller die meer brood ziet in het schijnbaar onbenullige maar tot de verbeelding

sprekende detail. Volgens Jongstra is kennis immers slechts irrelevant “(a)ls er geen muziek in zit”. Nut is een begrip waarmee je in het domein van de curieuze weetjes bij voorkeur voorzichtig mee omspringt.

Een onbeduidend feitje — “In 1902 beklom Freud de Vesuvius”, niet toevallig gelezen in een “voetnotenboek” — leidt na omzwervingen via De Sade en de psychoanalyticus Wilhelm Stekel tot het in egodocumenten zeer gewichtige probleem van de impotentie. Na de bizarre omweg volgt de ontsluiting van waar het allemaal om begonnen was: “Durf ik te zeggen dat ik ook wel... eh... ook wel eens niet kon?” Of toch niet? Het “ik” van de essayist is toch in de eerste plaats een nieuw personage, een nieuw masker.

Eigenlijk is deze ironiserende ontsluiting een verminking van het essay: de suggestieve kracht ervan schuilt immers in de associatie en de schijnbare ongerijmdheid van de redenering. Zelfanalyse is bovendien moeilijk te verenigen met het inzicht dat Jongstra elders in dit boek verwoordt. Hij leert zichzelf begrijpen door zoveel mogelijk boeken van anderen te lezen en tussen al deze teksten een web van “gevoelsverbanden” te leggen. Tot een eenduidige verklaring leidt dat woekerwerk echter niet. “Als het wijsheid over mezelf betreft, blij ik zelfs in de beste boeken helaas hardnekkig over de essentie heen te lezen”.

Dat die essentie een psychoanalyticus niet onwelgevallig zou zijn, zoveel kan de lezer wel opmaken uit *Klinkende ikken*. In een essay over Jonathan Swift neemt Jongstra de lust van het urineren als uitgangspunt, enigszins tot zijn eigen verbazing. “Ik vroeg me af waarom ik in godsnaam deze kant van Swift moest nemen, de driftkant”. Hij brengt vervolgens deze fascinatie voor lichaamsopeningen in verband met zijn eigen proza — ogenschijnlijk zelf verrast — maar een “ontknoping” komt er niet. Dat we niet tot “de essentie” van Jongstra doordringen, heeft ook te maken met de gekozen narratieve strategie: het essay over Swift is namelijk opgevat als een verhaal over (het schrijven van) dat essay. De auteur van het essay verschijnt daardoor nadrukkelijk als een (fictief) personage in dat verhaal.

Ook in de autobiografisch aandoende verhalen schuift het personage Jongstra meestal voor de auteur Jongstra. De lezer vangt weliswaar een glimp op van een boekenvermalende schrijver, nog

Atte Jongstra (°1956), Foto Friso Keuris.

bijkomend van een pijnlijke scheiding, die leidt aan communicatiestoornissen en aan zijn drang naar erkenning. Het karikaturale typetje staat echter op zijn rechten: zo ontpopt Jongstra zich in een van de episodens tot een fervente bezoeker van handelsbeurzen, waarover hij vervolgens enthousiast verslag doet op café. De handelsbeurs fungeert als het rariteitenkabinet van dienst, en bovendien voert Jongstra hier zichzelf op als een soort huilende clown, een freakshow, op zoek naar een publiek. Het hoofdstuk over het wedervaren van Henry II Fix is in dat opzicht toepasselijk getiteld “Circus Henry II Fix”. Bijzonder amusant zijn dan ook de hoofdstukken waarin Jongstra de meer banale aspecten van het literaire circus beschrijft: pretentieuze laconieke leesavonden, internationale schrijversbijeenkomsten met al het gehannes en gepalaver dat daarbij komt kijken, ervaringen met kranten en uitgeverijen — Jongstra kiest voor de participerende observatie.

Het dichtst in de buurt van traditionele memoires komen de passages waarin Jongstra vertelt over zijn Friese geboortedorp Terwispel en over zijn ouders. Tenminste, dat is de indruk die de stijl op mij maakt.

Want wat Jongstra met de ene hand geeft, neemt hij met de andere terug. Zo schrijft hij op ontroerende wijze over de moeilijke relatie met zijn beschermende moeder. Op de volgende pagina citeert hij echter een brief die een auteur hem ooit schreef: “Je moet goed begrijpen, Atte, dat een schrijver er wel eens iets bij jukt om de werkelijkheid niet al te onwaarschijnlijk te maken”. Een raadselachtige frase, in het licht van *Klinkende ikken*. Jongstra’s verteltalent, gevoel voor humor en stijlbeheersing staan garant voor uren uitmuntend leesplezier, maar de waarschijnlijkheid is er niet altijd mee gediend. Jongstra wil zijn zelfportret niet al te waarschijnlijk maken: met zijn ironische schrijfstijl lijkt hij zich handig te distantieren van het bizarre wezen dat hij nochtans Jongstra noemt.

SVEN VITSE

ATTE JONGSTRA, *Klinkende ikken*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 2008, 422 p.